

ใบความรู้ที่ 2

หลักฐานทางประวัติศาสตร์อาณาจักรตามพรลิงค์

ศูนย์กลางอยู่ที่นครศรีธรรมราช เป็นอาณาจักรที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาก รับพระพุทธศาสนาเถรวาทเข้ามาเป็นครั้งแรก อาณาจักรตามพรลิงค์เสื่อมอำนาจลงโดยตกอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรสุโขทัยและต่อมาได้อยู่ภายใต้อาณาจักรอยุธยา

ประวัติการก่อตั้งอาณาจักรตามพรลิงค์

อาณาจักรตามพรลิงค์ เป็นแคว้นที่เก่าแก่ที่สุดแคว้นหนึ่งบนแหลมมลายู ก่อตั้งและมีความเจริญติดต่อกันมาหลายสมัยตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 7-18 ในพุทธศตวรรษที่ 18 เมืองตามพรลิงค์ได้เปลี่ยนชื่อเป็น นครศรีธรรมราช มีกษัตริย์พระนามว่า ศรีธรรมโศกราช (พระนามเดิมจันทรภาณุ) ปกครองอยู่ มีอำนาจครอบคลุมไปถึงเมือง 12 เมือง คือเมืองสาขบุรี เมืองปัตตานี เมืองกะลันตัน เมืองปะหัง เมืองไทรบุรี เมืองพัทลุง เมืองตรัง เมืองชุมพร เมืองไชยา(บันไทยสมอ) เมืองท่าทอง(สะอูเลา) เมืองตะกั่วป่า - ถลาง เมืองกระบุรี ใช้ตรา 12 นักษัตร

ในพุทธศตวรรษที่ 18 จดหมายเหตุของจีนเรียกแคว้นนี้ว่า ต้ามาลิ่ง หรือ ดันเหมยหลิง หรือโพลิง หรือโฮลิ่ง ตรงกับเอกสารอินเดียว่า ตามพรลิงค์ แคว้นนี้แยกตัวมาจากแคว้นลังกาสุกะ และเจริญรุ่งเรืองระหว่าง พ.ศ. 600 - 1900 จากหลักฐานทางด้านโบราณคดี คือร่องรอยคูเมืองและกำแพงเมืองขนาดใหญ่ที่ปรากฏในจังหวัดนครศรีธรรมราช

ขอบเขตของอาณาจักรตามพรลิงค์

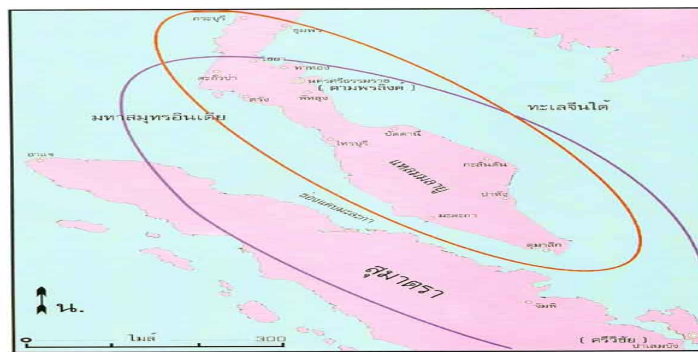
อาณาจักรตามพรลิงค์ในยุคแรก ๆ

มีอาณาเขตตั้งแต่อำเภอสิชล อำเภอกำแพงเพชร อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ลงไปถึงอำเภอเชียรใหญ่และลึกเข้าไปภายในแผ่นดินถึงอำเภอร่อนพิบูลย์ อำเภอลานสกาและอำเภอทุ่งสงทั้งหมด

อยู่ในท้องที่จังหวัดนครศรีธรรมราช

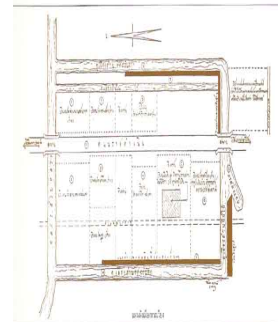
และราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 มีอิทธิพลครอบคลุมบรรดาหัวเมืองและแคว้นอื่นๆ ทั่วแหลมมลาย แต่ภายหลังได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรสุโขทัย และต่อมาถูกรวมเข้ากับอาณาจักรอยุธยา ตั้งแต่ พ.ศ. 1893

ที่ตั้งของเมืองหลวงในยุคต่างๆ ของอาณาจักรตามพรลิงค์

ที่ตั้งของเมืองหลวงในยุคต่างๆ ของอาณาจักรตามพรลิงค์

มีร่องรอยเมืองโบราณ ชุมชนโบราณอยู่หลายแห่ง จากหลักฐานการสำรวจและขุดค้น เมืองโบราณเหล่านี้สันนิษฐานว่าเมืองหลวงของอาณาจักรตามพรลิงค์และมีการโยกย้ายหลายครั้ง ตามลำดับดังนี้ เมืองบ้านท่าเรือ (ติดเขตตำบลท่าเรือ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช) เป็นที่ตั้งเมืองยุคแรก เมืองบ้านท่าเรือตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมในการติดต่อค้าขายทางทะเลมาก มีลำน้ำออกสู่ทะเลได้โดยสะดวก เรือเดินทะเลสามารถเข้าถึง แต่เป็นเมืองขนาดเล็ก มีพื้นที่ทำนาเพาะปลูกได้น้อยเมืองพระเวียง (ติดเขตตำบลศาลาไม้ชัย อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช)เป็นที่ตั้งเมืองหลวงในยุคที่สอง เป็นเมืองมีขนาดใหญ่ขึ้น อยู่ในทำเลที่มีพื้นที่ทำนาและเพาะปลูกมากขึ้นสามารถเลี้ยงพลเมืองจำนวนมากที่เพิ่มขึ้นได้เมืองนครศรีธรรมราช (บริเวณที่ตั้งศาลากลางจังหวัดในปัจจุบัน) เป็นที่ตั้งเมืองยุคที่สาม เป็นเมืองขนาดใหญ่ สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยหรืออยุธยาตอนต้น

พัฒนาการของการเกิดเมืองสำคัญต่างๆ ในอาณาจักรตามพรลิงค์

เมืองรอง ที่สำคัญมีอยู่ 2 เมือง เมืองแรกคือ เมืองไชยา ตั้งอยู่ถัดไปทางด้านใต้ ศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี กำเนิดขึ้นพร้อมๆ กับเมืองตามพรลิงค์ ในระยะแรกต่างเป็นอิสระ ไม่ขึ้นต่อกัน ต่อมาในยุคหลังเมืองไชยากลับขึ้นกับอาณาจักรตามพรลิงค์ในฐานะเมืองอุปราช และคงจะอยู่ในฐานะดังกล่าวเรื่อยมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมืองที่สอง คือ เมืองสทิง คือ บริเวณโดยรอบทะเลสาบสงขลา จังหวัดสงขลาและพัทลุงส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยอยุธยา เมืองบริวาร ได้แก่ เมืองสิบสองนักษัตร ที่ปรากฏในตำนานเมืองนครศรีธรรมราช เมืองสิบสองนักษัตร ได้แก่

1. เมืองสาขบุรี	ปีชวด	ถือนตราหนู
2. เมืองปัตตานี	ปีฉลู	ถือนตราวัว
3. เมืองกะลันตัน	ปีขาล	ถือนตราเสือ
4. เมืองปะหัง	ปีเถาะ	ถือนตรากระต่าย
5. เมืองไทรบุรี	ปีมะโรง	ถือนตรางูใหญ่
6. เมืองพัทลุง	ปีมะเส็ง	ถือนตรางูเล็ก
7. เมืองตรัง	ปีมะเมีย	ถือนตราม้า
8. เมืองชุมพร	ปีมะแม	ถือนตราแพะ
9. เมืองไชยา(บันไทยสมอ)	ปีวอก	ถือนตราลิง
10. เมืองท่าทอง(สะอูเลา)	ปีระกา	ถือนตราไก่
11. เมืองตะกั่วป่า-กลาง	ปีจอ	ถือนตราสุนัข
12. เมืองกระบี่	ปีกุน	ถือนตราสุกร

เมืองขึ้น ได้แก่ หัวเมืองมลายู เช่น เมืองไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู ปะลิส ปัตตานี เป็นต้น
 อาจกล่าวได้ว่าอาณาจักรนครศรีธรรมราชในยุครุ่งเรืองสามารถแผ่อาณาจักรครอบครองแหลมมลายู
 ได้เกือบทั้งหมด

พัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของอาณาจักรตามพรลิงค์

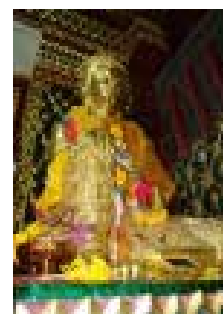
ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาทางอารยธรรมและการตั้งถิ่นฐานเพราะมีที่ราบชายฝั่งทะเลกว้างใหญ่ไพศาลเหมาะแก่การกสิกรรมมีอ่าวและแม่น้ำหลายสายที่เหมาะสมแก่การจอดเรือและคมนาคม มีแหล่งน้ำสำหรับการบริโภค และตั้งอยู่ในทำเลที่เป็นชายฝั่งทะเลเปิดอันเหมาะแก่การเป็นสถานีการค้า และแวะพักสินค้ามาแต่โบราณทำให้ชุมชนโบราณแห่งนี้มีพัฒนาการสูง มาแต่อดีตเหมือนกับชุมชนอื่นๆ บนคาบสมุทรไทยเป็นศูนย์กลางหรือจุดนัดพบระหว่างอารยธรรมและการค้าของพ่อค้าในทะเลจีนใต้แห่งมหาสมุทรแปซิฟิก กับพ่อค้าในทะเลอันดามันแห่งมหาสมุทรอินเดีย หรืออีกนัยหนึ่งคือ “จุดนัดพบระหว่างตะวันออก กับตะวันตก” บริเวณที่มีความเจริญสูงเป็นสังคมเมืองอยู่ทางฝั่งตะวันออก ส่วนทางฝั่งตะวันตกประชาชนที่ตั้งหลักแหล่งมี 2 พวก ซึ่งมีวัฒนธรรมแตกต่างกัน คือ พวกแรกได้แก่คนพื้นเมืองที่มีความเป็นอยู่ด้าหลัง มีอาชีพประมงหรือล่าสัตว์และทำไร่เลื่อนลอย อยู่กันเป็นชุมชนเล็ก ส่วนพวกที่สองเจริญสูงกว่า แต่มักจะเป็นชาวต่างชาติ เช่น พ่อค้าหรือนักแสวงโชคที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งพักสินค้าหรือชุดแร่ธาตุเป็นสินค้า

พัฒนาการด้านศาสนาในอาณาจักรตามพรลิงค์

พัฒนาการด้านศาสนาในอาณาจักรตามพรลิงค์

จากหลักฐานด้านเอกสารและหลักฐานทางด้านโบราณคดี พบว่า อาณาจักรตามพรลิงค์หรืออาณาจักรนครศรีธรรมราช มีผู้นับถือศาสนาด้วยกัน 2 ศาสนา คือ ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู โดยเฉพาะลัทธิไศวนิกาย (นับถือพระศิวะหรือพระอิศวรเป็นเทพเจ้าสูงสุด) ดังได้พบร่องรอยเทวสถาน แท่งศิวลึงค์ และแท่นฐานรองรับเป็นจำนวนมากกำหนดอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 11 ถึงประมาณพุทธศตวรรษที่ 13 ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ลัทธิไศวนิกายได้รับการนับถือในอาณาจักรตามพรลิงค์ในระยะแรกๆ นอกจากนี้ยังพบชิ้นส่วนพระนารายณ์เทพเจ้าสูงสุดในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูลัทธิไวษณพนิกายด้วยและพระพุทธศาสนา นับถือทั้งนิกายหินยานหรือเถรวาท นิกายมหายาน และลัทธิลังกาวงศ์ในแต่ละช่วงเวลา คือ พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท นับถือกันมากประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 ถึงประมาณพุทธศตวรรษที่ 14 พระพุทธศาสนานิกายมหายานหรืออวัชรยาน นับถือประมาณพุทธศตวรรษที่ 14 ถึงพุทธศตวรรษที่ 18 ส่วนนิกายเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์เข้ามาเป็นครั้งแรกจากประเทศลังกา นับถือหลังจากติดต่อกับลังกาประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันมีการสร้างพระพุทธรูปสำคัญคือ พระพุทธสิหิงค์ ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่หอพระพุทธสิหิงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราชและกลายเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่พระพุทธศาสนานิกายนี้ขึ้นไปเผยแพร่ยังกรุงสุโขทัยด้วย อันเป็นผลให้พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทฝังรากลึกลงในสังคมไทย นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ลักษณะการเมืองการปกครองของอาณาจักรตามพรลิงค์

การปกครองของอาณาจักรตามพรลิงค์ มีรูปแบบของการจัดการปกครองตามแบบการปกครองของอินเดีย โดยมีพระมหากษัตริย์ เป็นสมมติเทพระยะแห่งความรุ่งเรืองอยู่ในสมัยราชวงศ์ศรีธรรมมาโสกราช มีราชธานีอยู่ที่นครศรีธรรมราช และมีการรวมกลุ่มของชาวเมืองโดยมีหัวหน้าปกครอง เป็นผู้ครอบครองกลองมโหระทึกสำริด ซึ่งเป็นสิ่งที่หายากผู้ครอบครองจึงน่าจะเป็นชนชั้นผู้นำในเมืองนครศรีธรรมราชพบว่ามีกลองนี้ 3 ใบ แสดงว่านับตั้งแต่พุทธศตวรรษแรกๆ เป็นต้นมา ผู้คนที่อาศัยอยู่ในดินแดนนี้ น่าจะมีการรวมกลุ่มกันเป็นสังคมที่มีหัวหน้าปกครองอยู่แล้วและที่สำคัญคือมีการติดต่อกับกลุ่มวัฒนธรรมอื่นที่อยู่ห่างไกลออกไป

ลักษณะความเป็นอยู่ในสังคมของชาวตามพรลิงค์

ลักษณะความเป็นอยู่ในสังคมและอาชีพ ชาวตามพรลิงค์มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ จากจดหมายเหตุจีนกล่าวว่า ผู้คนจี๋ควายเป็นพาหนะไม่สวมรองเท้า ไร่ผมนุ่นมวยไว้ข้างหลัง ทั้งหญิงและ ชายสวมเสื้อขาวนุ่งโจงทำด้วยผ้าฝ้าย สีนสมรส เป็นผ้าปักดินทองหรือดินบุก ขุนนางอยู่บ้านไม้ ประชาชนอยู่กระท่อมมุงหลังคาด้วยใบจาก รั้วด้วยหวาย ต้มน้ำทะเลทำเกลือ ผลผลิตท้องถิ่นมีจี๊ผึ้ง ไม้กฤษณา ไม้มะเกลือ กำมะถัน งาช้างและนอระมด พวกพ่อค้าต่างชาตินำ กลตพระและร่มธรรมดา เส้นไหมเหอจี สุรา ข้าว เกลือ น้ำตาล เครื่องเคลือบ อ่างดินเผา จานเงิน และทองเข้ามาขาย

รูปแบบศิลปะของอาณาจักรตามพรลิงค์

รูปแบบศิลปะของอาณาจักรตามพรลิงค์

ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 10 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 11 หลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาก็ได้ปรากฏขึ้น ในนครศรีธรรมราช คือ เศียรพระพุทธรูปศิลาขนาดเล็กซึ่งพบที่อำเภอสิชลสูง 8.90 เซนติเมตร ปัจจุบันนี้จัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช เศียรพระพุทธรูปดังกล่าวนี้มีต้นแบบมาจากศิลปะกลุ่มแม่น้ำกฤษณาทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทย และศิลปะแบบนี้ได้ส่งอิทธิพลต่อศิลปะรุ่นหลังมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 13

สถาปัตยกรรมและประติมากรรมของอาณาจักรตามพรลิงค์

โบราณวัตถุโดยเฉพาะประติมากรรมรูปเคารพเนื่องในศาสนาพราหมณ์ที่ค้นพบ ณ ชุมชนโบราณลือชา ล้วนทำด้วยศิลา เช่น ศิวลึงค์ โยนิ พระวิฆณุ และพระพิฆเนศวร (พระกณศ) เป็นต้น จากการกำหนดอายุเบื้องต้น โดยอาศัยรูปแบบทางศิลปกรรมเป็นเครื่องกำหนด อาจจะกล่าวได้ว่า โบราณสถานโบราณวัตถุเหล่านี้มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 11-14 เป็นส่วนใหญ่ ได้มีการค้นพบพระวิฆณุศิลาอันเป็นเทวรูปกลุ่มที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จำนวน 3 องค์ในภาคใต้ พระวิฆณุในกลุ่มนี้จำนวน 2 องค์ ค้นพบในจังหวัดนครศรีธรรมราช คือ องค์แรกค้นพบที่หอพระนารายณ์ อำเภอเมือง ต่อมาย้ายไปประดิษฐาน ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราชตามลำดับองค์ที่สองค้นพบที่วัดพระเพรงตำบลนาสาร อำเภอเมือง และปัจจุบันนี้จัดแสดงอยู่ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นครศรีธรรมราช เทวรูปกลุ่มนี้มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 9-10 เพราะเหตุว่าแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะอินเดียสมัย มุฑราและอมราวดีตอนปลาย พุทธศตวรรษที่ 7-8

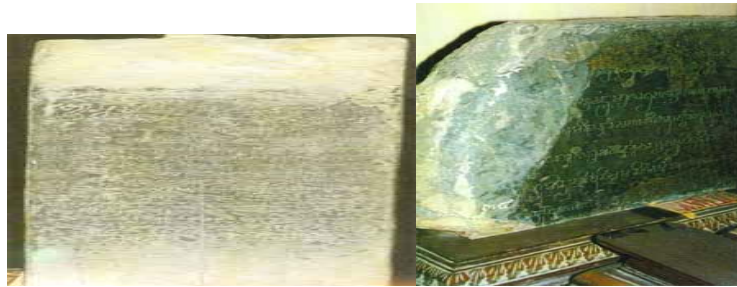

ลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมที่อาณาจักรตามพรลิงค์สร้างขึ้น

พบหลักฐานทางโบราณคดีทั้งที่เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์และ ศาสนาพุทธซึ่งได้รับอิทธิพลจากศิลปะในประเทศอินเดียโดยตรงอย่างมากภายในนครศรีธรรมราชในระยนี้แล้ว ยังค้นพบศิลาจารึกรุ่นแรกของประเทศไทยในนครศรีธรรมราชอีกหลายหลัก เช่น ศิลาจารึกหุบเขาช่องคอย ซึ่งค้นพบเมื่อ พ.ศ. 2522 ณ หุบเขาช่องคอย บ้านคลองท่อน หมู่ที่ 9 ตำบลควนเกย อำเภอร่อนพิบูลย์ โดยจารึกด้วยอักษรปัลลวะ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 10-11 (นายชูศักดิ์ ทิพย์เกษร นักภาษาโบราณ กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร มีความเห็นว่าเมื่อพิจารณาโดยอาศัยวิวัฒนาการของรูปแบบอักษรเป็นเกณฑ์แล้ว จะปรากฏว่าศิลาจารึกหลักนี้มีรูปอักษรเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยในขณะนี้) ศิลาจารึกหลักนี้ใช้ภาษาสันสกฤต ข้อความที่จารึกบางท่านกล่าวว่าเป็นการบูชาพระศิวะ ความนอบน้อมต่อพระศิวะ เหตุที่บุคคลผู้นับถือพระศิวะเข้าไปหาพระศิวะและคติชีวิตที่ว่าคนคืออยู่ในบ้านของผู้ใด ความสุขและผลดีย่อมมีแก่ผู้นั้น แต่บางท่านมีความเห็นว่าเป็นจารึกเกี่ยวกับการสรรเสริญและสดุดีพระเกียรติคุณของกษัตริย์ศรีวิชัย และศิลาจารึกวัดมเหยงคณ์ อำเภอเมือง(จารึกหลักที่ 27 ในหนังสือประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2) ซึ่งจารึกด้วยอักษรปัลลวะคล้ายกับตัวอักษรที่พบในดินแดนเขมรโบราณ ภาษาสันสกฤต อายุราวพุทธศตวรรษที่ 13 กล่าวถึงเรื่องราวทางศาสนา เรื่องของสงฆ์ พราหมณ์ และจริยวัตรอันเป็นส่วนประกอบทางศาสนา จากหลักฐานที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่านครศรีธรรมราชได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดียทั้งในด้านอักษร ภาษา ความเชื่อ ศาสนา ประเพณี กฎหมายและระบบการปกครอง อันเป็นรากฐานที่สำคัญทางวัฒนธรรมของนครศรีธรรมราชและของไทยในปัจจุบัน

ความเสื่อมของอาณาจักรตามพรลิงค์

ความเสื่อมของอาณาจักรตามพรลิงค์

ในพุทธศตวรรษที่ 19 อาณาจักรตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช) ต่อมาตกอยู่ในข่ายอิทธิพลของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช หลักฐานคือ ศิลาจารึกหลักที่ 1 ได้กล่าวถึงอาณาเขตสุโขทัยทางทิศใต้ว่าไปถึงเมืองคนทีพระบาง แพรก สุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี นครศรีธรรมราช ต่อมาตกอยู่ใต้อำนาจของอโยธยา ปรากฏในตำนานพระธาตุนครศรีธรรมราชกล่าวว่า ท้าวอู่ทองแก้วนอโยธยา ยกทัพมารบกับพระเจ้าศรีธรรมมาโสกราชที่บริเวณบางสะพาน ประจวบคีรีขันธ์หลังจากรบกันสักพักจึงได้ทำสัญญาไมตรีต่อกัน และได้ถูกรวบรวมกับอาณาจักรอยุธยาในเวลาต่อมา

อาณาจักรตามพรลิงก์หรือนครศรีธรรมราช เป็นศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรืองทางด้านการค้า การปกครองและพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์จากประเทศศรีลังกาได้ ถูกลำเผยแพร่ที่อาณาจักรนี้เป็นแห่งแรกของประเทศไทย จึงทำให้อาณาจักรตามพรลิงก์เป็นศูนย์กลาง เผยแพร่พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์อาณาจักรตามพรลิงค์อยู่ทางภาคใต้ของไทย เริ่มปรากฏ หลักฐานตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 ซึ่งในระยะแรกอาจอยู่ใต้อำนาจของอาณาจักรพูนันและอาณาจักร ศรีวิชัย ต่อมาอาณาจักรตามพรลิงค์ได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นจนกลายเป็นศูนย์กลางการค้าและการ ปกครองทางภาคใต้ จนกระทั่งประมาณพุทธศตวรรษที่ 14-15 อาณาจักรตามพรลิงค์ก็สามารถแผ่ อิทธิพลครอบคลุมบริเวณภาคใต้ของไทยในปัจจุบันได้เกือบทั้งหมด ราวพุทธศตวรรษที่ 19 จึงเสื่อม อำนาจลง และตกอยู่ภายใต้อำนาจของกรุงศรีอยุธยา

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2543). ประวัติศาสตร์ไทย จะเรียนจะสอนกันอย่างไร.

กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา.

กรมศิลปากร. (2529). โบราณคดีประวัติศาสตร์. จัดพิมพ์เพื่อเชิดชูเกียรติ นายกองเดช

ประพัฒน์ทอง นักโบราณคดี. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

กระมล ทองธรรมชาติ, วิทย์ วิศทเวทย์, สวาท เสนาณรงค์, สืบแสง พรหมบุญ, เสถียรพงษ์
วรรณปก และณรงค์ พ่วงพิศ. (2542). ประเทศของเรา 1-2. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ :
อักษรเจริญทัศน์.

กระมล ทองธรรมชาติ, สวาท เสนาณรงค์, วิทย์ วิศทเวทย์, สืบแสง พรหมบุญ, เสถียรพงษ์
วรรณปก และณรงค์ พ่วงพิศ. (2534). ประเทศของเรา 2. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
อักษรเจริญทัศน์.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงาน

ฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี. (2549). มรดกของแผ่นดิน เถลิงพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ

พระ

เจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์.

เฉลิม พงศ์อาจารย์ และสุชาดา วราห์พันธ์. (2543). ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในดินแดน

ประเทศไทย. กรุงเทพฯ : เอ็มพันธ์.

ชมพูนุท นาศิริรักษ์, ยุติ วงศ์สว่าง และวงเดือน นาราสัจจ์. (2543). การตั้งถิ่นฐานในดินแดน

ประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

ถนอม อานามวัฒน์, สิ้นชัย กระบวนแสง, firpen พิสนุพงศ์ และสาวิตรี พิสนุพงศ์. 2545.

ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในดินแดนประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ :

วัฒนาพานิช.

ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม. (2546). ประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช.

บังอร ปิยะพันธุ์. (2537). ประวัติศาสตร์ไทย การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์

กับต่างประเทศก่อนสมัยสุโขทัยจนถึง พ.ศ. 2475. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. (2545). ประวัติศาสตร์อารยธรรมภาคใต้ แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี

ที่สำคัญในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ชมรมเด็ก.

ประเสริฐ วิทยารัฐ, พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, เตือนใจ เกตุษา, สุนทร ณ รางสี และสุเทพ จิตรชื่น.

(2543). ประเทศของเรา 2 สมบูรณ์แบบ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช.

พรภิรมณ์ เชียงกุล, มานิตย์ นวลละออ และสมเกียรติ วันทะนะ. (2543). ประวัติศาสตร์

การตั้งถิ่นฐานในดินแดนประเทศไทย. กรุงเทพฯ : แม็ค.

พลับพลึง คงชนะ. (2543). ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในดินแดนประเทศไทย. กรุงเทพฯ :

เดอะมาสเตอร์กรุ๊ป แมเนจเม้นท์.

พลับพลึง คงชนะ. (2550). ประวัติศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : พัฒนาคุณภาพวิชาการ.

ไพฑูรย์ พงสะบุตร และวิลาสวงศ์ พงสะบุตร. (2540). ประเทศของเรา 2. กรุงเทพฯ :

ไทยวัฒนาพานิช.

ไพฑูรย์ มีกุล และทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม. (2546). ประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช.

ไพฑูรย์ มีกุล และทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม. (2550). ประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช.

สุคนธ์ สิ้นรพานนท์ และวิลาสินี เป็นสัมฤทธิ์. (ม.ป.ป.). ประเทศของเรา 2. กรุงเทพฯ :

นิยมวิทยา.

สุคนธ์ สิ้นรพานนท์, วิโรจน์ เอี่ยมเจริญ, สุนททิพย์ บุญสมบัติ, นภาศรี จำเริญ และไตรรัตน์

สุทธเกียรติ. (2545). สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม 2. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.

เอกรินทร์ สัมहाสาล, ประยูร รัตนวิชา และสมาพร ภูระหงษ์. (ม.ป.ป.). ประเทศของเรา 2.

พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.

กรมวิชาการ. (2545). คู่มือการจัดการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม.

กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.

กรมวิชาการ. (2546). การจัดสาระการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และ

วัฒนธรรม.

กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.

บุญชม ศรีสะอาด. (2537). การพัฒนาการสอน. กรุงเทพฯ : เวลด์ มีเดีย.

เขาวัดกษณ์ เตียรณบรรจง. (2544). ความรู้เกี่ยวกับสื่อมัลติมีเดียเพื่อการศึกษา. กรม

วิชาการ. กรุงเทพฯ :

คุรุสภาลาดพร้าว.

ข้อมูลออนไลน์

ไทยทัวร์. (2549). นครศรีธรรมราช. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก :

<http://www.thai-tour.com/thai-tour/south/nakornsrihammarach/data/place/kanom.htm/>.

(วันที่ค้นข้อมูล : 1 พฤศจิกายน 2549)

ภูมิปัญญามอญ. (2549). จารึกมอญในประเทศไทย. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก :

http://pirun.kps.ku.ac.th/~b4927046/mon4_5.html/. (วันที่ค้นข้อมูล : 3 พฤศจิกายน 2549)

